

פרק א – יסודות ההלכה

- א. עפ"י הוראות הרבנות הראשית אין להשתמש בהיתר מכירת הקרקע לגוי בגן הנוי הפרטי, (מפני שאין הדבר מוגדר כשעת הדחק)¹. לפיכך יש להערך מבעוד מועד כראוי בשנה השישית, על מנת שנוכל להנות מגן הנוי בשנת השמיטה ולאחריה.
- ב. המלאכות האסורות בשביעית הן: חרישה, זריעה, זמירה, קצירה ובצירה (כדרך הקוצרים, בכמויות מסחריות). גם שתילה, נטיעה והשקיית הנבטה אסורות בשביעית. כמו כן אסור המסחר בפירות שביעית.
- ג. גם שאר המלאכות הגורמות להצמחה – אסורות, אולם הן מותרות כאשר הן הכרחיות לשמירת הקיים ולמניעת נזק לשנים הבאות².
- ד. עבודות פיתוח שאינן חקלאיות, כגון: סלילת מדרכות וכבישים

1. אגרות ראי"ה (ח"א סי' קעז, קצח); הגרי"ה הרצוג (פסקים וכתבים זרעים סי' לא); בצאת השנה (עמ' לא סעי' יב, עמ' מו סעי' אב).

2. הגדרה זו, מקורה בדברי הרב קוק זצ"ל (שבת הארץ פ"א ה"ה וקונ"א סי' י"ב).

מקור ההיתר לאוקמי בצמחי נוי הוא בתשובת המבי"ט (ח"ב סי' סד) העוסקת בהשקיית פרחים. ועי' שבת הארץ (קונ"א סי' יב); הגרש"ז אויערבך (כרם ציון פרק ד, גידולי ציון ס"ק ו בסופו; מעד"א סי' ח אות ח; מנחת שלמה סי' נא אות ח); שו"ת משנת יוסף (ח"א סי' ח; ח"ב סי' ט"ו); שביעית להלכה ולמעשה (עמ' 31 הע' 3).

— אפשר לבצע כרגיל גם בשנת השמיטה במגבלות מסויימות³
(בפרט ביחס לעבודות עפר).

ה. גינות בבתים משותפים: כל אדם מישראל מוזהר על שבייתת אדמתו, לכן הוא עובר על מצוות "ושבתה הארץ" גם כאשר אחרים עובדים באדמתו. קל וחומר, שאין להשתתף בתשלום המיועד לביצוע מלאכות אסורות בגינות. אי לכך, יש לשכנע את שאר הדיירים בבית המשותף שאפשר לקיים את גינת הנוי המשותפת ברמה נאותה בשמיטה עפ"י ההלכה. אם אי אפשר לשכנע — אין להכנס לריב ויש לשאול שאלת חכם⁴.

3. פעולה הנעשית למטרה שאיננה חקלאית, מותרת בתנאים הבאים:

א. המטרה איננה חקלאית.

ב. ניכר לרואה שזו המטרה, ע"י אופן הפעולה או ההקשר שלה.

ג. אם מדובר במלאכה של תורה, כגון גיזום — עליה להיעשות באופן שאינו מועיל לצמח, ולכל הפחות — באופן שאינו אופטימאלי לצמח.

נושא זה נתבאר בהרחבה ב"שבת הארץ" (פ"א ה"ח אות ה, ה"כ אות ג, פ"ב ה"ח אות א).

4. אדם מצווה על שבייתת שדהו מעבודת בר חיובא: ע"י "שבת הארץ" (פ"א ה"א אות א). כדי שלא להיכשל באיסור זה, הורה הגר"ש ישראלי לגשת לרבנות ולמכור את החלק בגינה לגוי. והגרש"ז אויערבך (מעדנ"א סי' יג, ובקובץ הערות סי' ח אות ג; מנחת שלמה סי' מא אות ג) הורה להפקיר את החלק בגינה בפני שלושה אנשים. מכיון שהתעוררה בעיה חוקית על הפקר ומכירת חלק בלבד של הגינה הציע הגר"א בקשי דורון שליט"א שיפקיר את חלקו וועד הבית ימכור את כל הגינה לגוי.

עוד הורה הגרש"ז אויערבך (מובא בחוברת "טיפול בגינות נוי", בהוצאת חקל"ת, תשל"ב) שהתשלום לוועד הבית — מותר, מפני שהוא חובה המוטלת מכוח החוק, ואינו בהכרח השתתפות במלאכה אסורה בדווקא. הגר"מ אליהו שליט"א הורה לשלם את מחיר הגינות בהבלעה עם התשלום בעד הוצאות אחרות של ועד הבית. ומקורו בשו"ת המבי"ט (ח"ב סי' טד) ומהר"ט (ח"ב סי' נג).

כמו כן, הרוצה להשכיר בית עם גינה לאדם שאינו שומר שמיטה – ישאל שאלת חכם⁵.

ג. המגבלות ההלכתיות חלות גם על גננים מקצועיים המתפרנסים מעבודות גננות. אם הם נדרשים ע"י גופים ומוסדות לבצע עבודות האסורות בשמיטה – ישאלו שאלת חכם. ניתן לפנות למכון התורה והארץ.

ד. ההנחיות לטיפול בגן הנוי במשך שנת השמיטה מתבססות על ההנחה כי גן הנוי טופל כראוי לקראת שנת השמיטה בהתאם להנחיות שבפרק ב: "הכנת גן הנוי לקראת השמיטה".

ה. מי שאינו מקפיד על אחזקת גן הנוי ברמה גבוהה בכל השנים לא יבצע דוקא בשמיטה מלאכות שבד"כ אינו מבצען, אף אם הן מותרות.

דעת

אתר לימודי יהדות ורוח
www.daat.ac.il

5. עי' מעדנ"א (סי' יג); כרם ציון (פרק א, גידולי ציון ס"ק ג); "שבת הארץ" (פ"ח ה"ו אות ז).

פרק ב – הכנת גן הנוי לקראת השמיטה

א. נטיעת צמחים⁶:

1. עצי פרי: שתילים חשופי שורש יש לנטוע עד טו באב תש"ס לפני השקיעה, כדי שיהיו שבועיים לקליטה ואחריהם חודש קיום, שיאפשר למנות ולחשב שנת ערלה שלמה עד ראש השנה. עצי פרי המושרשים בתוך גוש הנמצא בעציץ נקוב (קוטר הנקב בתחתית יותר מ-2 ס"מ) קודם ט"ו באב ועמדו על הקרקע מלפני כ"ט באב (כך שנחשבים כמחוברים לקרקע) – אפשר לנטעם עד ערב ראש השנה בתנאי שגוש השורשים לא יתפורר בשעת השתילה. שתיל של עץ פרי הגדל בגוש בעציץ שאינו נקוב מותר לנטעו עד כ"ט באב. ואעפ"כ רצוי להקדים הנטיעה לפני ט"ו באב.
2. עצי סרק וצמחי נוי: אם הם נתונים בגוש בתוך מיכל כנ"ל ואין חשש להתפוררות הגוש – אפשר לשתול אותם עד ראש השנה.
3. שתילי עצי סרק וצמחי נוי רב שנתיים שאין בהם דין ערלה – שהם גלויי שורש או כשיש חשש להתפוררות גוש השורשים בשעת השתילה – מותר לשתול עד ט"ו באלול. (אסור להשקות

6. יסודות ההלכה של סעיף זה מבוארים ב"שבת הארץ" (פ"ג ה"א).

צמחים אחר ראש השנה כדי שישתרשו אם לא השתרשו עד אז). צמחי נוי חד שנתיים – יש לשתול או לזרוע עד כ"ו באלול ולהשקות מיד.

4. צמחים הראויים למאכל אדם או בהמה ונקלטו בשביעית אסורים כספחים.

5. רצוי להקדים שתילת מרשאות לאביב של ערב השמיטה על מנת שהדשא יספיק לכסות את השטח לפני ראש השנה. הדבר חיוני כדי שכיסוחי הדשא בשנת השמיטה (הגורמים לצימוח אופקי מוגבר בדשאים) לא יגרמו להתפשטותו לשם כיסוי הקרחות. גם צמחים אחרים – כגון: עצים, שיחים, וורדים, פרחים רב שנתיים וכיו"ב – מומלץ להקדים את שתילתם כדי שיצמחו ויתבגרו ככל האפשר בשנה השישית. ככל שהצמח מבוגר יותר – הוא זקוק לפחות טיפולי עיצוב, גיזום, דישון ועישוב.

6. במקום פרחי עונה שנהוג לשתול בכמות גדולה לקבלת אפקטים של צבע – אפשר לשתול לפני השמיטה פרחים רב שנתיים, אשר יצמחו ויפרחו במשך שנת השמיטה. לדוגמא: מיני פלרגוניום, לוע הארי, גזניה, ורבנה, וינקה, אסתר רב שנתי, חרצית ועוד רבים אחרים.

כמו כן אפשר לשתול בצלים ופקעות לפני ראש השנה כדי שיפרחו בשנת השמיטה. כאמור, אפשר לשתול ולהשריש אותם לפני ראש השנה. אלה שישתלו סמוך לראש השנה יושקו בשמיטה רק לאחר שהבצלים והפקעות ישרישו מגשם. אפשר לווסת פריחה לאורך עונה ארוכה ע"י הקדמת הפריחה בחלק מהבצלים באמצעות קירור. אפשר לזרז השרשה באיחסון מוקדם בקירור בתוך מצע לח. בין המינים המתאימים לשתילה לפני

השמיטה: כלנית, סייפן, אירוס, נרקיס, שושן, היפיאסטרום, נורית ועוד.

7. **מדשאות זמניות:** יש אפשרות לזרוע מיני זון המיועדים לדשא (רייגראס) כ־3 שבועות לפני ראש השנה, להשקות ולהנביט את הדשא ולקבל אפקט של דשא ירוק במשך שנת השמיטה. אפשרות זו יכולה לפתור בעיה במקומות שלא הספיקו לשתול מדשאות קבע בשנה השישית, או שהיו צריכים לפי סדר העבודות לשתול דשא כזה בשנה הבאה. במקרה זה זריעת הדשא הזה תהיה תחליף זמני לדשא הקבוע. בזנים של זון, הכיסוח אינו גורם לצימוח אופקי של הדשא. זריעה כזאת מוצעת גם כפתרון ל"מילוי" קרחות לקראת ראש השנה.

ב. גיזום לפני השמיטה:

יש להמנע מגיזום עצים מבוגרים ושיחים בשביעית. לכן מומלץ לגזום בשנה השישית (תש"ס) באופן מלא את כל הצמחים הזקוקים לגיזום. גיזום העצים יתבצע באופן מקצועי כמפורט להלן:

1. **עצים נשירים אמיתיים** (שמוצאם מהאזור הממוזג או הים תיכוני) המשירים את עליהם בתחילת החורף כגון: מילה, אלון התבור, שקד, פנסית, עצי פרי וורדניים אחרים וכדו', ושנגזמו במועדם בתקופת השלכת בחורף תש"ס – תיקון הגיזומים וגיזומים משלימים יתבצעו בהם באביב ובסוף הקיץ של תש"ס כדי שלא יהיה צורך לגזום אותם בשמיטה.
2. **עצים נשירים "מאולצים"** שאינם נושרים בארצות מוצאם החמות יותר ונושרים אצלנו בחורף הקר יחסית, כגון: סיסם, צאלון, מכנף, יקרנדה, שלטית (פלטופורום), אלביציה וכדו' – ייגזמו

בתחילת הקיץ של השנה הששית. גם עצים תדירי ירק כגון: פיקוסים, אלון מצוי, אדר סורי, זית וכדו' – ייגזמו כנ"ל. אם לא הספיקו לגזום – אפשר לגזום גם בסוף הקיץ בשוך החום. גיזום לתיקון פריצות ותיקוני עיצוב ייעשה במשך כל הקיץ והסתיו.

3. **עצים מתטניים** ייגזמו בסתיו לפני ראש השנה.
4. **גיזום עצים צעירים:** יש להקפיד במיוחד על עיצוב העצים הצעירים לפני השמיטה ע"מ להקטין את הצורך בגיזום בשביעית. ככל שהעץ יהיה בוגר יותר ומעוצב באופן מקצועי – הטיפול בו בשביעית יהיה פשוט יותר מבחינה הלכתית.
5. **גיזום שיחים:** מבחינה מקצועית, ברוב השיחים לא ייגרם נזק לצמח או למראהו אם לא ייגזם במשך שנה אחת. לפיכך, ברוב המקרים אין היתר לגזום שיחים בשביעית. לכן יש להקפיד גם במקרה זה על גיזום מקצועי לפני השמיטה. גיזום שאינו מקצועי עלול לגרום נזק רב לשיחים ולעצים.
6. **גיזום ורדים:** במידה ויבוצע גיזום מדויק לפני השמיטה – ניתן יהיה לוותר על הגיזום בשמיטה ללא כל נזק לוורד. לאלה הקוטפים "קטיף יורד" בקיץ תש"ס – לא יהיה צורך בגיזום בשמיטה. "קטיף יורד" הוא קטיף נמוך יותר מהרגיל בכל פעם, וכך הצמח מתנמך והולך עד סוף הקיץ והוא נמוך יותר לקראת השמיטה.
7. **תמיכה וקשירה של עצים** וזרועות תעשה אף היא לפני השמיטה.
8. **דילול חורשות** יעשה בסתיו שלפני השמיטה.
9. **סיוד והלבנת גזעים** לקראת החורף ופעולות להגנה מקרה (עטיפה וכו') ייעשו לפני השמיטה ככל האפשר.

ג. דישון:

1. כדי להימנע עד כמה שאפשר מדישון בשביעית – יש לדשן לפני השמיטה בסתיו את העצים והשיחים הצעירים, המדשאות, הוורדים, הפרחים וצמחי הכיסוי העשבוניים בזרחן (סופרפוספט – 50 גר' למ"ר) ובאשלגן (אשלגן כלורי – 30 גר' למ"ר ראה נספח מס' 2).
2. באדמות כבדות ובינוניות יש לדשן גם בחנקן (אמון גופרתי – 20 גר' למ"ר). בקרקעות חוליות הדישון הסתווי בחנקן חשוב, אולם יהיה צורך לדשן בחנקן גם בשמיטה (עקב שטיפתו בחורף). בגנים גדולים מומלץ להשלים את מנות הדשן החסרות עפ"י בדיקות קרקע. לחילופין, אפשר לדשן בדשנים משולבים המכילים את שלושת היסודות ומיקרואלמנטים (כגון: "דשן-כל" 20-20-20. במקרה זה יש לדשן 20 גר' למ"ר).
3. אפשרות מועדפת היא לשלב מיני קומפוסט או דשנים משולבים איטיי שחרור, המוצנעים בקרקע וניתנים בסתיו לפני ראש השנה. דשנים אלו יכולים לשחרר מינרלים הנחוצים לצמחים לאורך שנת השמיטה. קומפוסט יינתן בכמות של 5 ליטר למ"ר ודשנים איטיי שחרור לפי הנחיות היצרן (יש לבקש דשנים איטיי שחרור שישתחררו 8-9 חודשים).

ד. טיפול בעשביה:

יש להקפיד על נקיון הגינה מעשבים לפני שנת השמיטה כדי להימנע מטיפולים מיותרים להדברת עשבים בשמיטה. אפשר להשתמש בריסוסי קרקע בסתיו (על אדמה נקיה מעשבים) בחומרים מונעי הצצת עשבים (כגון: סימזין, גול, רונסטאר וכדו')

ולהפעילם בהשקיה. יש להקפיד הקפדת יתר, ולנהוג בהתאם להוראות היצרן כדי להימנע מנזקים לצמחי הגן.

אפשר לרסס את שולי המדשאה בראונדאפ (או בגליפוסטים אחרים), אולטרא-פוקוס ועוד. ריסוס מתאים עשוי להיות יעיל במשך מספר חודשים.

ה. טיפול במדשאות:

יש לבצע בשנה השישית את כל הפעולות בהן ההכנה תאפשר להימנע מביצוען בשביעית כגון: דילול דשא, איוורור, חיפוי, דישון, שיקום והשלמת קרחות וכו'.

ו. הכנת שטח פנוי בתש"ס לצורך גינון בתשס"ב:

פעולות שונות רצוי לבצע בשנה השישית (תש"ס) על מנת שניתן יהיה לשתול את הגן החדש מיד לאחר השמיטה (סתיו תשס"ב). עבודות כגון: חיטוי הקרקע או חיטוי סולרי נגד פגעים ועשבים, ריסוס עשביה רב שנתית בקיץ, חריש עמוק לצורך השבחת הקרקע ואיוורורה, ועוד. אם אלו יבוצעו בקיץ תש"ס אפשר יהיה לבצע את שתילת הגן מיד לאחר סיום השמיטה בסתיו, ולא יהיה צורך להמתין עד לאביב שלאחר השמיטה.

דעת

אתר לימודי יהדות ורוח
www.daat.ac.il

סיכום

הכנה מסודרת של גן הנוי לקראת שנת השמיטה תתרום להחזקה טובה ברמה סבירה של הגן במשך שנת השמיטה, תוך ביצוע מינימלי של עבודות אחזקה בשמיטה בהתאם להנחיות ההלכתיות.

דעת

אתר לימודי יהדות ורוח

www.daat.ac.il

10091000.WWW